

Kasperek, Norbert

Bitwa pod Ostrołęką 1807 roku : przyczynek

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 21, 9-25

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Norbert Kasperek
(Olsztyn)

Bitwa pod Ostrołęką 1807 roku. Przyczynek

Na jednej z najbardziej rozpoznawalnych budowli w Paryżu, na słynnym Łuku Triumfalnym wzniesionym na pamiątkę napoleońskich zwycięstw wyryte są także nazwy czterech polskich miast: Gdańska (Danzing), Pułuska (Pultusk) Lidzbarka Warmińskiego (Heilsberg) i właśnie Ostrołęki (Ostrolenka)¹. W Polsce bitwa ta z lutego 1807 roku całkowicie została zapomniana na rzecz listopadowego boju z 26 maja 1831 roku. Tej ostatniej poświęcona całkiem sporą literaturę, tej pierwszej niewiele. Skromna objętościowo, do dziś niezastąpiona jest praca Witolda Kubła². Wiele skorzystał on z artykułu Stanisława Herbsta w zarówno w zakresie źródeł i literatury jak i faktury zdarzeń³. Niewiele można poszerzyć bazę źródłową poza wykorzystane materiały z Ministerstwa Wojny w Vincennes⁴ czy ówczesne rosyjskie opracowania⁵. Sam głównodowodzący - z strony francuskiej - gen. René Anne-Jean-Marie- Savary⁶, odznaczony 1 Na Łuku wyryto nazwiska 386 oficerów napoleońskich, w tym 7 Polaków generałów: Józefa Chłopickiego, Jana Henryka Dąbrowskiego, Karola Kniaziewicza, Józefa Łazowskiego, Józefa Sułkowskiego, Józefa Zajączka i ks. Józefa Poniatowskiego (choć fonetyczny zapis z trudem identyfikuje niektóre te postacie, np. Zayontscheck).

2 W. Kubeł, *Bitwa pod Ostrołęką 1807. Z dziejów kampanii napoleońskiej 1806-1807 w okolicach Ostrołeki*, Ostrołęka 1992. Te informacje także na licznych stronach internetowych jak np. <http://napoleon.gery.pl>. Niestety wszędzie dokuczliwe literówki, zwłaszcza w zapisach nazwisk

3 S. Herbst, *Działania bojowe na północnym Mazowszu 1807 r.*, Zeszyty Naukowe WAP, ser. hist., 1964, nr 11 [Z dziejów wojny i polityki. Księga pamiątkowa ku uczczeniu siedemdziesiątej rocznicy urodzin prof. dr Janusza Wolińskiego], s. 92-102 - tu cytuję za S. Herbst, *Potrzeba historii, czyli o polskim stylu życia. Wybór pism*, Warszawa 1978, t.2, s.378-392.

4 Archives Nationales de Guerre w Vincennes, teczki C²29, C²37, C²38, C²493.

5 A. Michajłowski-Danilewski, *Opisanijewtoroj wojny impieratora Aleksandra s Napoleonom w 1806 i 1807 g.*, S. Petersburg 1846.

6 Rene-Marie-Jean-Anne Savary (1774-1833), książę Rovigo, generał dywizji, jeden z najzaufanszych ludzi Napoleona. W armii od 1791, od 1801 - dowódca legionu żandarmerii wyborczej przy osobie 1 Konsula; 1803 - generał brygady; 1805 - generał dywizji; uczestnik

w kilka dni po niej Krzyżem Wielkim Legii Honorowej nie wiele podał w swoich wspomnieniach⁷. Polski uczestnik tych zmagania, autor bardzo głośnych swego czasu wspomnień Jakub Filip Kierzkowski⁸ myli daty, ludzi, chronologię opisu zmagania. Inny uczestnik walk pod Ostrołęką w 1807 roku – Maciej Rybiński – znalazł się w szeregach już po lutowej bitwie. Stąd jego opis dotyczy zmagania nad Omulwią i w okolicach Ostrołęki w maju i czerwcu 1807 roku⁹. W *Korespondencji Napoleona* listy datowane z Dobrego Miasta z 20 lutego mówią o bitwie pod Ostrołęką. Brak w nich jakichkolwiek szczegółów¹⁰. O bitwie mówił także *Biuletyn Wielkiej Armii* (nr 62, z 21 lutego 1807 roku z Dobrego Miasta).

La droite de la Grande Armée a été victorieuse, comme le centre et la gauche. Le général Essen, à la tête de 25,000 hommes, s'est porté sur Ostrolenka, le 15, par les deux rives de la Narew. Arrivé au village de Stanislawow, il rencontra l'avant-garde du général Savary, commandant le 5e corps.

Le 16, à la pointe du jour, le général Gazan se porta avec une partie de sa division à l'avant-garde. A neuf heures du matin, il rencontra l'en-

kampanii w Austrii jako adiutant Cesarza; 1806 - dowódca prowizorycznej brygady kawalerii; 1807 - tymczasowy dowódca V korpusu w czasie choroby marsz. Lannes; dowódca fizylierów gwardii w bitwie pod Lidzbarkiem Warmińskim; gubernator Prus Wschodnich w Królewcu. W 1807-1808 w misjach dyplomatycznych; w 1808 tymczasowy dowódca Armii Hiszpanii, w 1809 - uczestnik kampanii w Austrii; 1810-1814 - minister policji. W 1814 - w okresie I Restauracji nie brał udziału w życiu publicznym; w 1815 - inspektor generalny żandarmerii; par Francji; towarzysz Napoleona w drodze na wygnanie, aresztowany przez Anglików na pokładzie okrętu „Bellerophon” i osadzony na Malcie, skąd zbiegł; w 1816 skazany zaocznie przez sąd wojenny na karę śmierci pozostał na emigracji; w 1819 oczyszczony z zarzutów i uniewinniony. W 1831 - powrót do czynnej służby wojskowej.

7 [R. Savary], *Memoires du Duc de Rovigo, pour servir a l'Histoire de l'empereur Napoleon*, Paris 1828, t. 3, s.53-62.

8 [J.F. Kierzkowski], *Pamiętniki Kapitana wojska francuskiego, kawalera Krzyża Legii Honorowej, a na ostatek majora wojska polskiego 1831 roku*, Warszawa 1903, s.128-130. Na całą masę pomyłek miał niewątpliwie czas powstania wspomnień prawie w ćwierć wieku po bitwie.

9 [M. Rybiński], *Moje przypomnienia od urodzenia. Pamiętniki ... ostatniego wodza naczelnego powstania listopadowego*, wyboru dokonali, wstępem opatrzyli Z. Fras i N. Kasparek, Wrocław 1993, s. 8-9;54-53. Potyczki miały miejsce 12 i 13 maja oraz 11 czerwca Francuskimi siłami dowodzi marszałek Massena, który komendę przejął 24 lutego.

10 www.histoire-empire.org/correspondance_de_napoleon/ - „Liebstadt, 20 février 1807.... Le général Savary, commandant le 5e corps, soutenu par la réserve des grenadiers du général Oudinot, a battu le général Essen à Ostrolenka le 16, et lui a pris 8 pièces de canon, 2 drapeaux, fait 1,200 prisonniers”.

nemi sur la route de Nowogrod, l'attaqua, le culbuta, et le mit en déroute. Mais au même moment l'ennemi attaquait Ostrolenka par la rive gauche. Le général Campana, avec une brigade de la division Gazan, et le général Ruffin, avec une brigade de la division du général Oudinot, défendaient cette petite ville. Le général Savary envoya le général de division Reille, chef de l'état-major du corps d'armée. L'infanterie russe, sur plusieurs colonnes, voulut emporter la ville. On la laissa avancer jusqu'à la moitié des rues. On marcha à elle au pas de charge. Elle fut culbutée trois fois, et laissa les rues couvertes de morts. La perte de l'ennemi fut si grande, qu'il abandonna la ville et prit position derrière les monticules de sable qui la couvrent.

Les divisions des généraux Suchet et Oudinot avancèrent; à midi, leurs têtes de colonnes arrivèrent à Ostrolenka. Le général Savary rangea sa petite armée de la manière suivante : le général Oudinot, sur deux lignes, commandait la gauche; le général Suchet, le centre; et le général Reille, commandant une brigade de la division Gazan, formait la droite. Il se couvrit de toute son artillerie et marcha à l'ennemi. L'intrépide général Oudinot se mit à la tête de la cavalerie, fit une charge qui eut du succès, et tailla en pièces les Cosaques de l'arrière-garde ennemie. Le feu fut très-vif. L'ennemi ploya de côtés et fut mené battant pendant trois lieues.

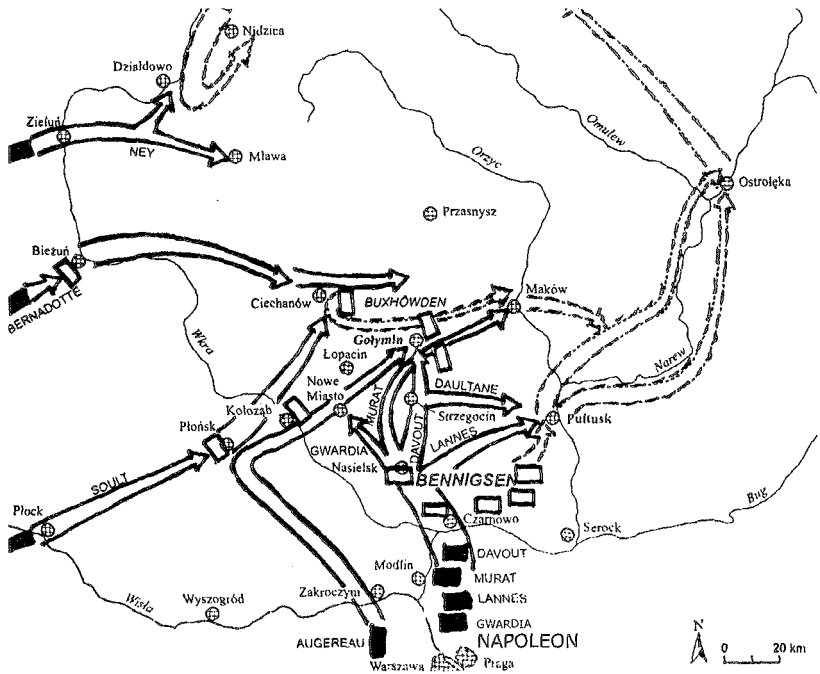
Le lendemain, l'ennemi a été poursuivi plusieurs lieues, mais sans qu'on put reconnaître que sa cavalerie avait battu en retraite toute la nuit. Le général Souwarof et plusieurs autres officiers ennemis ont été tués. L'ennemi a abandonné un grand nombre de blessés. On en avait ramassé 1,200; on en ramassait à chaque instant. Sept pièces de canon et deux drapeaux sont les trophées de la victoire. L'ennemi a laissé 1,300 cadavres sur le champ de bataille. De notre côté, nous avons eu 60 hommes tués et 4 à 500 blessés. Mais une perte vivement sentie est celle du général de brigade Campana, qui était un officier d'un grand mérite et d'une grande espérance. Il était né dans le département de Marengo. L'Empereur a été très-peiné de sa perte. Le 103e régiment s'est particulièrement distingué dans cette affaire.

Parmi les blessés sont le colonel Duhamel, du 21e régiment d'infanterie légère, et le colonel d'artillerie Noury.

L'Empereur a ordonné au 5e corps de s'arrêter et de prendre ses quartiers d'hiver. Le dégel est affreux. La saison ne permet pas de rien faire

de grand; c'est celle du repos. L'ennemi a le premier levé ses quartiers; il s'en repent.

Bitwa to nie tylko samo starcie zbrojne, ale cały splot wydarzeń, uwarunkowanych sytuacją polityczną i strategiczną, które do niego prowadzą. Starcie pod Ostrołęką wynikało z chęci zabezpieczenia skrzydeł przez obie walczące strony¹¹. Poniższa mapka o przebiegu działań wojennych na ziemiach polskich, na przełomie 1806 i 1807 r., które doprowadziły wojska przeciwników do walki ukazuje nam niejako „stan wyjściowy”.

¹¹ Szerzej o sytuacji na Mazowszu zob. A. Kociszewski, *Mazowsze w epoce napoleońskiej*, Ciechanów 1976, s. 63-202

7 stycznia 1807 roku Napoleon wydał z kwatery w Warszawie rozporządzenia dotyczące rozmieszczenia wojsk na leżach zimowych (w nawiasach podana liczba oficerów przez liczbę żołnierzy)¹²:

I K – marsz. J. Bernadotte – w obszarze Ostróda, Kwidzyn, Elbląg
DP – gen. Dupont (brygady: Rouyer, Legendre) – 9 plp (56/1722), 32 pp (43/1830), 96 pp (52/1831) 6 batalionów – 151 ofic., 5383 żołn.

DP – gen. Rivaud (brygady: Pachtod, Maison) – 8 pp (55/1514), 45 pp (65/1438), 54 pp (58/1465) 6 batalionów – 178 ofic., 4417 żołn.

DP – gen. Drouet (brygady: Werle, Frere) – 27 plp (52/1293), 94 pp (45/1375), 95 pp (54/1632) 6 batalionów – 151 ofic., 4300 żołn.

Artyleria, inżynieria – 55 ofic., 1615 żołn.

Dlk – gen. Tilly – 2 phuz. (25/378), 4 phuz. (17/296), 5 psk (27/445)

18 batalionów, 9 szwadronów – 604 ofic., 16 864 żołn.

4 Ddrag. – gen. Sahuc (brygady: Laplanche, Margaron), pułki 17 (30/415),

18 (36/525), 19 (30/520), 27 (32/556), artyleria, pociągi (2/90)

12 szwadronów – 130 ofic., 2106 żołn.

VI K – marsz. M. Ney – rejon Działdowo, Mława, Chorzele, z awangardami na Wielbark. Magazyny, warsztaty, zakłady i park w Toruniu.

Korpus stanowi łącznik między I a IV korpusami na styku ich leż;

DP – gen. Marchand (brygady: Ligier-Belair, Roguet) – 6 plp (65/1883), 39 pp (53/1492), 69 pp (46/1438), 76 pp (55/1580) 8 batalionów – 219 ofic., 6393 żołn.

DP – gen. Gardanne (brygady: Marcognet, Labassee) – 25 plp (1800), 27 pp (49/1462), 50 pp (57/1733), 59 pp (51/1351) 9 batalionów – 157 ofic., 6346 żołn.

Artyleria i inżynieria (24/1121)

Blk – gen. Colbert – 3 phuz. (22/336), 10 psk (25/370) 17 batalionów, 6 szwadronów – 447 ofic., 14 566 żołn.

2 DDrag. – gen. Grouchy (brygady: Milet, Roget) – pułki 3 (28/463), 6 (32/487), 10 (28/363), 11 (30/445), artyleria i pociągi (2/86) 12 szwadronów – 120 ofic., 1764 żołn.

IV K- marsz. N. Soult – Przasnysz, Maków, powiat płocki, magazyny

12 Skróty: K – korpus; DP – dywizja piechoty; pp – pułk piechoty; plp – pułk lekki piechoty; Dlk – dywizja lekka kawalerii; phuz – pułk huzarów; psk – pułk strzelców konnych; Ddrag – dywizja dragonów; p.szwoł. – pułk szwoleżerów; DKc – dywizja kirasjerów ciężkich; pkarab. – pułk karabinierów; pkir. – pułk kirasjerów; Kaw. Gwardii – kawaleria gwardii

żywnościowe, zakłady , szpitale w Płocku. Utrzymuje kontakt z VI K i III K na styku leż

DP – gen. Saint-Hilaire (brygady: Candras, Vare) – 10 plp (65/1630), 36 pp (57/1798), 43 pp (71/1771), 55 pp (62/1990), artyleria i pociągi (9/252) 8 batalionów – 264 ofic., 7441 żołn.

DP – gen. Leval (brygady: Schiner, Ferey, Vivies) – 24 plp (58/1776), 4 pp (65/2184), 28 pp (62/1796), 46 pp (57/1859), 57 pp (64/2046), artyleria i pociągi (8/281) 10 batalionów – 314 ofic., 9932 żołn.

DP - gen. Legrand (brygady: Ledru, Levasseur) – 26 plp (62/2052), b. tyr. korsyk. (27/579), b. tyr. pad. (25/469), 18 pp (67/1965), 75 pp (67/1982), artyleria konna i pociągi (10/405) 8 batalionów – 258 ofic., 7454 żołn.

Park, artyleria, inżynieria (21/636)

Dlk – gen. Guyot – 8 phuz. (25/391), 16 phuz. (28/464), 22 psk. (25/364), artyleria i pociągi (3/156) 26 batalionów, 9 szwadronów – 918 ofic., 26 438 żołn

Dlk – gen. Lasalle (brygady: Lasalle, Milhaud, Wattier) – 1 phuz., (23/233), 13 phuz., (24/345), 11 psk (24/444), p. szwol. bawar. (24/376) 12 szwadronów – 95 ofic., 1386 żołn.

2 brygady 2DDrag. – 5 (24/542), 12 (21/316), 9 (24/373), 21 (28/495), artyleria i pociągi (4/71) 12 szwadronów – 101 ofic., 1777 żołn.

Razem 24 szwadrony – 196 ofic., 3185 żołn. Stojących nad Orzycą stanowiących wraz z jazdą IV K osłonę jego kwater

VII K – marsz. Ch. Augereau – okolice Wyszogrodu aż po prawy brzeg Wkry, Moltawy i Płonki z pozostawieniem Nowego Miasta i Sochocina IV K Szpitale, magazyny, zakłady w Wyszogrodzie

DP – gen. Disjardins (brygady: Lapisse, Lefranc) – 16 plp (1859), 14 pp (1651), 44 pp (1413), 105 pp (1505) 9 batalionów – 6428 ofic. i żołn.

DP – gen. Heudelet (brygady: Amey, Sarut) – 7 plp (2001), 24 pp (2312), 63 pp (1670) 8 batalionów – 5983 ofic. i żołn.

Artyleria i inżynieria (353)

Park (1280)

Blk – gen. Duronsel – 7 psk (443), 20 psk (484), artyleria i pociągi (184) 6 szwadronów – 1111 ofic. i żołn.

17 batalionów, 6 szwadronów – 15 137 ofic. i żołn.

III K – marsz. N. Davout – lewy brzeg Wkry aż po Gołymin i Pułtusk oraz rzekę Orzyc, rejon między Narwią a Bugiem po Ostrołękę, którą obsadzi

jeśli przeciwnik ją opuści, swą lekką jazdą i 5 DDrag. Serock i wszystkie wioski w okolicy pozostawi dla V K wraz z prawym brzegiem Bugu. W Pułtusku – kwatera i magazyny

DP – gen Morand (brygady: Honnieres, Brouard) – 13 plp (49/1228), 17 pp (48/1591), 30 pp (46/1297), 51 pp (55/1368), 61 pp (52/1398)

DP – gen Friant (brygady: Lochet, Grandeau) – 33 pp (48/1352), 48 pp (57/1535), 108 pp (48/1577), 111 pp (44/1406)

DP – gen. Gudin (brygady: Petit, Gauthier) – 12 pp (30/987), 21 pp (56/1513), 25 pp (38/1403), 85 pp (27/1154) Artyleria i inżynieria (40/1465)

Dlk – gen. Marulaz – 1 psk (16/258), 2 psk (14/182), 12 psk (21/263)
26 batalionów, 9 szwadronów – 689 ofic., 19 968 żołn.

5 DDrag. – gen. Becker (brygady: Boussart, Viallanes) – pułki 13 (26/448), 22 (29/401), 15 (22/263), 25 (30/512), artyleria i pociągi (2/78)

12 szwadronów – 109 ofic., 1702 żołn.

V K – marsz. J. Lannes – zajął punkt w Serocku, jazda lekka w wioskach na prawym brzegu Bugu do ujścia Narwi po Brok; pozostała część dywizji Gazana zajęła rejon między Bugiem, Wisłą a granicą austriacką, dywizja Sucheta – Pragę i przedmieścia Warszawy, gdzie stanęła też kwatera

DP – gen Suchet (brygady: Claparede, Reille, Vedel) – 17 plp (43/1446), 34 pp (54/1592), 40 pp (57/1339), 64 pp (30/883), 88 pp (29/945)

DP – gen Gazan (brygady: Graindogre, Campana) – 21 plp (25/1544), 28 pp (59/1453), 100 pp (65/1832), 103 pp (67/1849)

Artyleria i inżynieria, parki (31/1337)

Dlk – gen. Treilliard – 9 phuz. (23/394), 10 phuz. (16/405), 21 psk (23/446)

21 batalionów, 9 szwadronów – 522 ofic., 15 464 żołn.

Brygada huzarów – gen. Latour-Maubourg – stanęła na prawym brzegu Wisły między Płockiem a Wyszogrodem nie zajmując tych miast, kwatera w Bodzanowie. Skład: 5 phuz. (23/301), 7 phuz. (30/331)

6 szwadronów – 53 ofic., 632 żołn.

Bdrag. – gen. Marisy (z 3 DDrag.) – na prawym brzegu Wisły od Płocka (nie zajmując go) po Dobrzyń i Bolkowo. Skład: 8 pdrag. (29/414), 16 pdrag. (23/670) 6 szwadronów – 52 ofic., 1084 żołn.

1 DDrag. – gen Klein – od Dobrzyńa po Bobrowniki, gdzie zatrzymała się kwatera główna – brygady Fenerolza, Fauconeta – pułki 1 (27/229),

2 (22/359), 4 (16/305), 14 (23/325), 20 (21/265), 26 (21/355)

18 szwadronów – 130 ofic., 1838 żołn.

IDKc – gen Nansouty – nad Pilicą z centrum pod Rawą, gdzie kwatery, składy żywności i zakłady – brygady Defrance’a, Lahoussaye’a, Saint-Germaina – 1 pkarab. (25/408), 2 pkarab. (26/410), 2 pkir. (29/446), 3 pkir. (24/449), 9 pkir. (26/457), 12 pkir. (22/435)

Artyleria i pociągi (6/152)

18 szwadronów – 159 ofic., 2757 żołn.

2 Dkir – gen. D’Hautpoul – Golub, Rypin, Sierpc, z warsztatami i artylerią w Toruniu – brygady Saint-Sulpice’a, Clementa – 1 (21/359), 5 (20/363), 10 (22/338), 11 (20/307)

Artyleria i pociągi (2/100)

12 szwadronów – 85 ofic., 1467 żołn.

Park artylerii – Łęczycza, gdzie zostały urządzone zakłady naprawcze oraz zostały ulokowane zakłady kawalerii.

Kaw. Gwardii – marsz. Bessieres – za wyjątkiem 4 szwadronów będących w Warszawie – zajęła rejon na lewym brzegu Wisły aż po Białolekę z artylerią i ambulansami

Piechota gwardii – w Warszawie. Skład: brygada strzelców konnych gw., gen. Lepic (66/986), komp. mameluków płk. Dahlmanna, brygada grenadierów konnych gw. gen. Walthera (64/818)

Brygada strzelców pieszych, gen. Soules (91/1680), brygada grenadierów pieszych, gen. Dorsenne (92/1525)

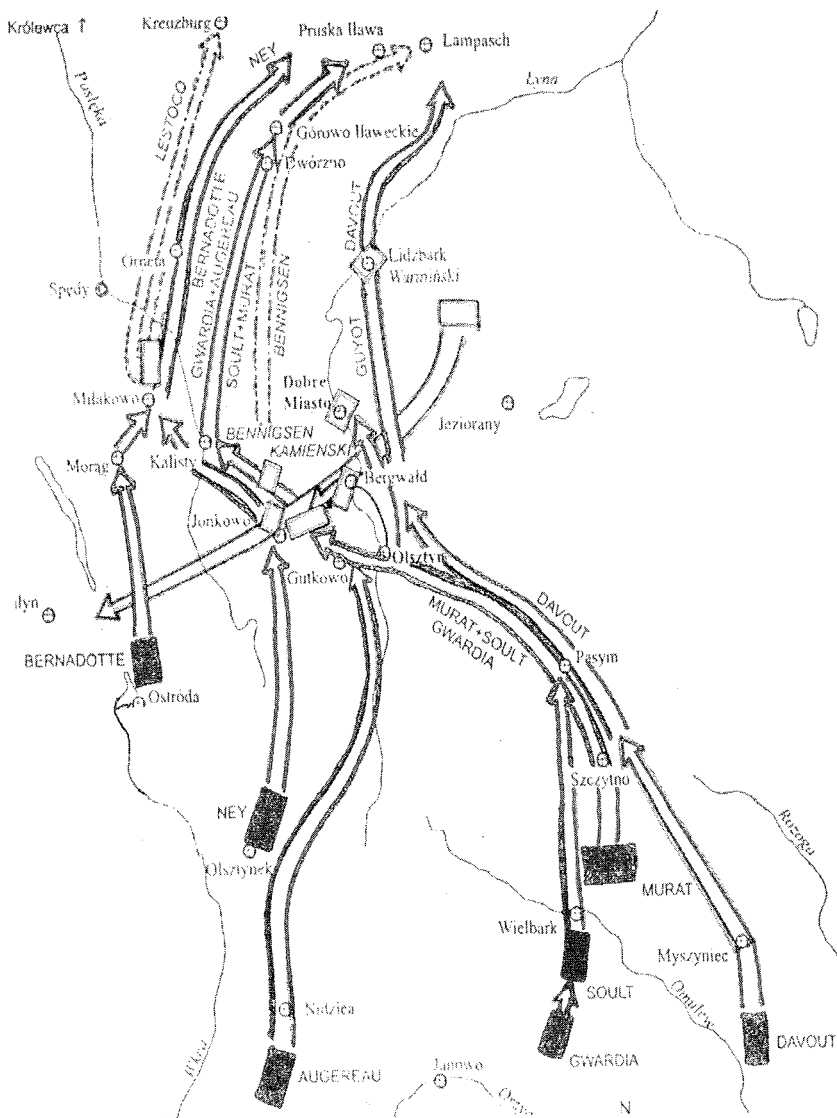
Szwadron żandarmerii wyborczej, płk. Jacquin (11/231)

Artyleria, gen. Couin (24/503), kompania marynarzy (4/99), pociągi, administracja (22/161) 8 batalionów, 16 szwadronów – 374 ofic., 6012 żołn.

Tak więc Napoleon dysponował w styczniu armią obejmującą 135 000 żołnierzy gotowych do działań.

Zmagania na głównym teatrze działań wojennych w pierwszych dniach lutego ukazuje poniższa mapka.

Działania w okolicach Olsztyna i Dobrego Miasta 1 II – 6 II 1807

Skład V Korpusu w dn. 1.II.1807

Dywizja Kwatera główna	Brygada	Jednostka	Stan	
			ludzi	koni
Gen. Sucheta, Brok	Gen. Claparede	17 plp	1 342	24
		34 ppl	1 856	21
	Gen. Dumoustier ²	40 ppl	1 566	28
		64 ppl	1 444	13
	Gen. Girard	88 ppl	1 144	17
	Gen. Gazana Ostrów Mazowiecka	Gen. Campana	21 plp	1 653
100 ppl			2 222	34
Gen. Grindorge		28 ppl	1 449	42
Lekka kawaleria gen. Deblle ³ , Brok		9 p.huz.	411	469
		10 p.huz.	424	452
		21 psk	499	511
Artyleria i oddziały inż.			1 457	1 357
RAZEM			15 467	3 018

Źródło: W. Kubel, *Bitwa pod Ostrołęką 1807. Z dziejów kampanii napoleońskiej 1806-1807 w okolicach Ostrołęki*, Ostrołęka 1992, s.16

Siły były znaczne, znakomita była francuska kadra dowódcza. Dwóch dywizjonerów z tej batalii gen. Suchet i Oudinot dosłuży się stopnia marszałka za czasów cesarstwa¹³ a jeden później. Nicolas Charles Oudinot (1767- 1847), książę Reggio, *Krzyżem Wielkim Legii Honorowej* służbę rozpoczął w armii przedrewolucyjnej jako sierżant. Znany z legendarnej odwagi (był ranny 34 razy). W kampanii 1805 roku stanął na czele dywizji grenadierów, która rozstrzygnęła bitwę pod Austerlitz, w 1807 pod Ostrołęką i Frydlandem. W 1809 odznaczył się wyjątkową odwagą w bitwie pod Wagram, za co otrzymał rangę marszałka. W latach 1810-1812 kierował administracją, włączonego do Francji Królestwa Holandii. W kampanii 1812 przeciwko Rosji dowodził II Korpusem Wielkiej Armii. W 1813 dowodził grupą korpusów. W 1814, po abdykacji Napoleona, złożył przysięgę wierności Ludwikowi XVIII. W czasie stu dni pozostał

¹³ Na 26 marszałków za Napoleona 18 (w tym 4 honorowych) awans dostało w 1804, w 1807 jeden, w 1809 trzech (w tym Oudinot), po jednym w 1811 (Suchet), 1812, 1813 (Poniatowski) i 1815 roku.

wierny Burbonom. W 1823 wyruszył na czele korpusu francuskiego, by stłumić rewolucję w Hiszpanii. Zmarł jako komendant zakładu dla weteranów wojennych¹⁴. Ówczesny gen. Louis-Gabriel Suchet (1770-1826) w armii od 1793 roku, od 1798 generał. Dowodził dywizją piechoty od 1804, po 1807 przejął komendę nad V korpusem. Od 1808 w Hiszpanii, gdzie zyskał sławę (także ze względu na wyjątkową uczciwość)¹⁵. Szefem sztabu¹⁶ korpusu V był gen. Honore Charles Reille (1775-1860), odznaczony Legią Honorową, w armii służył od 1792 roku. Od 1803 gen. bryg. W 1805 m. in. dowódca 2 brygady 3 dywizji piechoty V korpusu, 1806 - dowódca 1 brygady w tymże korpusie; w 1807 już jako gen. dywizji szef sztabu V korpusu, wyróżnił się w bitwie pod Ostrołęką; 1807-1814 - adiutant Napoleona, wstawiony w Hiszpanii. Cesarz cenił jego rzutkość i fantazję. Był żonaty z siostrą marszałka Masseny. W 1847 został marszałkiem Francji, a za Napoleona III senatorem¹⁷. Michel-Marie Clapartede (1770-1842) wyróżniający się oficer sztabowy, uczestnik wyprawy na San Domingo, w 1805 dowódca 1 brygady - 3 dywizji piechoty - V korpusu (10.10.), ranny w bitwie pod Pułtuskim, później walczył w Hiszpanii W 1812 jako dowódca 4 dywizji piechoty gwardii miał pod komendą polską Legię Nadwiślańską, ranny w bitwie nad Berezyną¹⁸. Poległy w bitwie ostrołęckiej gen. François-Frédéric Campana (1771-1807) służbę wojskową zaczynał jako elew Szkoły Artylerii w Turynie (1782), od 1794 w armii francuskiej - jako komendant korpusu cudzoziemskiego (*corps étranger*), potem na stanowiskach sztabowych. Od 1800 już pułkownik, na krótko w służbie cywilnej. W 1805 dowódca 2 brygady w 2 dywizji (Gazan) w 5 korpusie Wielkiej Armii. Uczestniczył w kampaniach w Austrii, Prusach i w Polsce: 1805-1807; odznaczył się pod Dürrenstein (10 listopad 1805), Jeną (14 października 1806)¹⁹. Dowódca ka-

14 R. Bielecki, *Encyklopedia wojen napoleońskich*, Warszawa 2002, s. 449-500.

15 Ibidem, s.532-533.

16 W sztabie V korpusu znajdował się także Ludwik Mateusz Dembowski (1768-1812), uczestnik wojny w obronie konstytucji 3 maja, insurekcji kościuszkowskiej, Legionów Dąbrowskiego. Skonfliktowany z tym ostatnim powrócił na stałe do armii francuskiej. Bił się - już jako płk - pod Austerlitz (szefa sztabu 2 Ddrag. gen. Luisa Baraguey d'Hilliersa). Kampanię 1806-1807 odbył pod rozkazami marszałka Lannesa, który podał go do awansu generalskiego, wniosek jednak odrzucono. Po 1808 w Hiszpanii, od 1809 jako gen. bryg. Zginął tamże w pojedynku.

17 R. Bielecki, *Encyklopedia*, s.495; W. Kubeł, op. cit., s.39-40.

18 www.napoleon.gery.pl/dow/c.php.

19 www.napoleon.gery.pl/jwk/campana.php.

walerii Cesar-Alexandre Debelle (1770-1826) odznaczony w 1807 Legią Honorową był już kapitanem w Armii Sambry i Mozy w 1796, 1797-1805 – pułkownikiem i dowódcą 11 pułku dragonów. W 1805 mianowany gen. bryg. dowodzi brygadą, a następnie dywizją. W latach 1809-1812 - bez przydziału służbowego przeniesiony w stan spoczynku. Represjonowany przez Burbonów²⁰. Gen. Pierre Dumoustier (1771-1831), baron potem hrabia Cesarstwa, w armii od 1795 roku – służył jako adiutant, 1803-1806 - dowódca 34 ppl, ranny w bitwach pod Jeną i Pułtuskim, w końcu grudnia 1806 mianowany generałem brygady i dowódcą 1 brygady 1 dywizji piechoty V korpus. Walczył w Hiszpanii, od 1808 dowódca piechoty gwardii²¹. Podobnie znakomitym oficerem był gen. Jean-Baptiste Girard (1775-1815 zmarł na skutek ran odniesionych w bitwie pod Ligny). Odznaczony Legią Honorową w armii służył od 1794 roku. Uczestniczył w prawie wszystkich kampaniach napoleońskich. W 1806 - generał brygady, w 1807 dowódca 3 brygady 1 dywizji piechoty V korpus. Wsławiony u boku gen. Sucheta w walkach w Hiszpanii²². Był kilkakrotnie ranny, znany z swego przywiązania do Napoleona czego dał dowód w 1814 i 1815 roku. Kolejny z dowódców zmarł także z ran odniesionych na polu bitwy -gen. Jean-François Graindorge (1770-1810 pod Bussaco), odznaczony Legią Honorową. Kapitanem jest już w 1793 a gen. bryg. w 1805 – 1 brygady 2 dywizji piechoty V korpusu, wzięty do niewoli rosyjskiej w bitwie pod Dürenstein, 1806-1807 - powrót z niewoli, ponownie dowódca 1.brygady; wyróżnił się w bitwie pod Ostrołęką. Następnie walczył w Hiszpanii²³. Gen. Honore-Theodore-Maxime Gazan (1756-1845) odznaczony Legią Honorową w 1804 roku miał już za sobą 13 letnią służbę wojskową. Już w 1799 jako generał brygady dowodził awangardą w bitwie pod Zurychem co przyniosło mi kolejny awans. W latach 1805-1807 stał na czele 2 dywizji piechoty V korpusu. Odznaczył się pod Jeną, Pułtuskim, Ostrołęką. Od 1808 do końca epopei napoleońskiej walczył w Hiszpanii²⁴. Od 6 lutego cały korpus V wzmocniony został znakomitą dywizją grenadierów²⁵ gen. Nicolas-Charles Oudinota,

20 www.napoleon.gery.pl/dow/d.php.

21 www.napoleon.gery.pl/dow/d.php.

22 R. Bielecki, *Encyklopedia*, s. 190; www.napoleon.gery.pl/dow/g.php.

23 www.napoleon.gery.pl/dow/g.php.

24 R. Bielecki, *Encyklopedia*, s. 186; www.napoleon.gery.pl/dow/g.php.

25 Kombinowana 7 pułkowa dywizja 6 lutego liczyła 7 870 ludzi

który jest najślawniejszym uczestnikiem boju pod Ostrołęką i współautorem zwycięstwa. Brygadą 3 w jego dywizji dowodził gen. François-Amable Ruffin (1771-1811 zmarł w niewoli angielskiej, w wyniku ran odniesionych w bitwie pod Chiclana), ochotnik 1792 roku, adiutant gen. Jourdan i gen. Ney. Od 1805 gen. bryg., w latach 1805-1807 - dowódca 3 brygady w dywizji grenadierów pieszych gen. Oudinota. Bił się pod Austerlitz, Głogowem, Ostrołęką, Frydlandem. Pod Somosierrą wsparł polskich szwoleżerów gwardii²⁶. Nadto V korpus mógł liczyć na wsparcie 5 Dywizji Dragonów Beckera²⁷ (4 pułki – dwie brygady gen. Bousarta²⁸ i gen. Viallanesa²⁹, - 1864 szabel³⁰, która składała się z czterech pułków dragonów oraz była zaopatrzona w artylerię. Ostrzelane i z znakomitą kartą bojową miały jednostki francuskie. 17 i 28 ppł bił się pod Ulm, Austerlitz, Jeną, Ostrołęką. Zaś 34 ppł po Ostrołęce jego szlak będzie wiódł przez Frydland, Saragossę, Albuę. 40 ppł walczył pod Ulm, Austerlitz, Jeną, Ostrołęką, by potem pod Wagram i w kampanii hiszpańskiej; całkiem podobny ma szlak 64 ppł. Zagadką jest podawanie 88 ppł jako uczestnika boju bowiem jest też wymieniany w bitwie pod Pruską Hławką; losy 34 i 40 ppł dzielił 100 ppł. 21 pułk szaserów utworzony został w 1793 roku, bił się pod Ulm, Austerlitz, Saalfeld, Jeną, Pułtuskim

26 R. Bielecki, *Encyklopedia*, s. 507; www.napoleon.gery.pl/dow/r.php.

27 Lub Beker - Nicolas-Leonard Beker de Mons (1770-1840) w armii od 1794, uczestnik wszystkich wojen. W 1806-1807 - dowódca tymczasowy 2. dywizji dragonów - VI. korpus (11.08.); *a la suite* w korpusie kawalerii rezerwowej (05.10.) dowódca 5. dywizji dragonów - I. korpus kawalerii (05.11.), następnie szef sztabu V. korpusu (11.05.1807). W 1809 - szef sztabu IV. Korpusu - Armia Niemiec, za publiczne krytykowanie cesarza w niełasce Napoleona, częściowo poza służbą. Ranny 3 lutego 1807 w Troszynie nie brał udziału w późniejszych lutowych walkach.

28 Andre-Joseph Bousart (1758- 1813 zmarł w wyniku odniesionych ran) początkowo w armii austriackiej, od 1792 francuskiej; 1797-1800 - pułkownik; dowódca 20 p.drag.; uczestnik wyprawy do Egiptu – jako gen. bryg. Od tego czasu uczestnik wszystkich wojen – zawsze jako dowódca brygady lub dywizji dragonów; 1806-1807 - dowódca 3. brygady – 2 Ddrag. - I korpus kawalerii, ranny w bitwie pod Pułtuskim.

29 Jean-Baptiste-Theodore Viallanes (1761-1826) służbę rozpoczął w 1780 w armii królewskiej, Komandor Legii Honorowej (1804), uczestnik wszystkich wojen od 1792; 1797 - szef brygady, dowódca 1 p.drag.; wyróżnił się w bitwie pod Marengo (1800); od 1803 – gen. bryg.; 1805-1807 - uczestnik kampanii w Austrii, Prusach i Polsce; 1806 - usunięty ze stanowiska za grabież i handel końmi i przeniesiony na stanowisko dowódcy 2. brygady - 5. Ddrag.; 1808 - baron Cesarstwa; przeniesienie wraz z dywizją do Armii Hiszpanii 1808-1809 - uczestnik wojny w Hiszpanii; 1809 - urlopowany z powodu inwalidztwa, piastował funkcje administracyjne.

30 S. Herbst, op. cit., s. 379

i Ostrołęką. Podobnie ostrzelane były 9 i 10 p. huzarów³¹. Dywizja grenadierów miała zasłużona sławę elity – obok gwardii – armii francuskiej. W pierwszych dniach lutego mógł więc Savary przeciwstawić Rosjanom ok. 19 000 ludzi.

W ostatnich dniach stycznia Napoleon postanowił uderzyć w bok głównych sił rosyjskich idących w kierunku dolnej Wisły. Wyznaczało to nowe zadania dla V korpusu – miał zasłonić linie komunikacyjne Wielkiej Armii³². Oznaczało to jego przesunięcie z Broku na północ do Ostrołęki. 2 lutego, kiedy gen. Savary zastąpił chorego marszałka Lannesa na przeciw zdołał się skoncentrować nadchodzący z Podola (przez Brześć) dwududywizyjny korpus gen. Piotra Essena³³. Na początku lutego podporządkowano mu 6 dywizję gen. Siedmoradskiego stojącą w okolicach Goniądza.

Skład Korpusu gen. Essena I

Dywizja	Piechota (Pułki)	Jazda	Artyleria
9 gen. Wolkońskiego	astrachański grenadierów	głuchowski kirasjerski	72 działa
	orłowski muszkietierów	noworosyjski dragonów	
	ukraiński muszkietierów	mariański huzarów	
	krymski muszkietierów	kozacki Czernozubowa 4	
	penzyński muszkietierów	kozacki Andrejanowa 2	
	halicki muszkietierów		
	10 jegierski		

31 R. Bielecki, *Wielka Armia*, Warszawa 1995, s. 500-530.

32 S. Herbst, op. cit., s. 379.

33 Iwan Nikolajewicz Essen (I) (1759-1813), „uczestnik wojen przeciw Szwecji, Polsce, rewolucyjnej Francji. W 1806 i 1807 dowodził – niemrawo – korpusem stanowiącym lewy koniec sił głównych kraniec. Odwołany w kwietniu 18107 roku bił się pod Frydlandem (ciężko ranny). W 1812 dowodził siłami osłaniającymi Rygę.

10 gen. Meller Zakomielskiego	kijowski grenadierów	charkowski dragonów	60 dział
	riażski muszkietarów	czernihowski dragonów	
	kurski muszkietarów	achtyrski huzarów	
	briański muszkietarów	kozacki Karasewa	
	8 jegierski	kozacki Kirsanowa	
	wiatki muszkietarów		
	jarosławski muszkietarów		

Źródło: W. Kubel, *op. cit.*, s.17.

Rosyjski korpus gen. Essena liczył ok. 37 tys. Ludzi. Od połowy stycznia siły rosyjskie ścierały się z Francuzami. Savary w myśl instrukcji miał -jeśliby siły Rosjan okazały się duże - zachować postawę defensywną. Szczelna zasłona kozaków nie powaliła mu na lepsze rozpoznanie. Zajął Ostrów Mazowiecką którą już 3 lutego próbowali odbić Rosjanie. Złe poinformowany Savary podjął marsz w kierunku Ostrołeki nie najkrótszą drogą przez Czerwin ale przez Pułtusk. Pozwoliło mu to uniknąć maruderki, ale wydłużyło marsz. Aktywnie działała kawaleria obu stron. Tymczasem na froncie głównym doszło do krwawej bitwy pod Pruską Hławką. Olbrzymie straty obu stron spowodowały konieczność uzupełnienia sił. I Benigsenn i Napoleon chcieli ograniczyć do minimum osłonę linii i ściągnąć do sił głównych oddzielnie operujące korpusy. Te zaś przez tydzień „zabawiały” się w marsza i kontrmarsze. 12 lutego rosyjski oddział odbił w Wielbarku kolumnę jeńców spod Pruskiej Hławki, wcześniej rozbito posterunek w Myszyńcu. Savary - bojąc się o główną linię komunikacyjną - wysłał w tym kierunku brygadę piechoty pod gen. Suchetem. Przejęcie rozkazów rosyjskich unaocznilo Francuzom istotę zagrożenia. Essen zamierzał uderzyć dwoma zgrupowaniami prawym i lewym brzegiem Narwi. Savary ponaglany przez Napoleona, zaniepokojonego wydarzeniami na liniach (Wielbark) miał przesunąć *gross* swoich sił na prawy brzeg Narwi wzmacniając siły w kierunku Myszyńca i Wielbarka. Savary postanowił wzmocnić obronę Ostrołeki (4 bataliony z 2 dywizji gen. Gazana, brygada grenadierów gen. Ruffina - całością dowodził gen. Campana) a z resztą sił uderzyć na Wołkońskiego. Słusznie rozumował, iż rosyjskie uderzenie na prawym brzegu Narwi jest zdecydowanie groźniejsze. Awangardę stanowiły siły gen. Gazana (6 batalionów),

za nim maszerowała reszta dywizji grenadierów gen. Oudinota. Dywizja gen. Sucheta miała powrócić w kierunku Ostrołeki. 16 lutego gen. Gazan spotkał Rosjan na drodze do Nowogrodu koło Stanisławowa. Silniejszy liczebnie odrzucił siły rosyjskie. Ciężko ranny został wówczas dowódca pułku muszkieterów ukraińskich płk Budberg, zginął dowódca 10 pułku jegierskiego płk Brezgun³⁴. Rosjanie zmuszeni zostali do odwrotu. Nacisk francuski zelżał, bowiem od strony Ostrołeki (ok. 17 km) dała się słyszeć wzmagająca kanonada artyleryjska. Savary polecił wiązać gen. Gazanowi siły rosyjskie a sam z głównymi siłami zawrócił do Ostrołeki. Przodem wysłał szefa sztabu korpusu gen. Reille.

Tymczasem pod Ostrołęką 8 batalionów francuskich³⁵ rozlokowanych pod miastem przyjęło uderzenie 13 tys. Rosjan. Spóźniony w marszu Essen chciał w ten sposób przyjść z pomocą walczącemu już Wołkońskiemu. Zdobycie mostów na Narwi skomplikowałoby sytuację Francuzów. Rosjanie zepchnęli Francuzów do miasta, tu jednak ich natarcie ugrzęzło³⁶. Grenadierom na pomoc ruszyła brygada gen. Campany, który padł od kuli armatniej. Siły francuskie były wzmacniane. Dowództwo przejął gen. Reille. Ok. godz. 1 po południu do miasta zaczęły dochodzić dragoni, dywizja gen. Sucheta i niebawem Oudinota. Drugie rosyjskie natarcie (ok. 2-3 po południu) zostało odparte już bez większego trudu. Siły francuskie wyszły nad przedpole miasta szykując się do generalnego uderzenia. Savary szukał rozstrzygnięcia na prawym skrzydle, gdzie stanęła dywizja grenadierów Oudinota. Wsparta kawalerią zdecydowała o zwycięstwie Francuzów. Pod osłoną silnej ariergardy i zapadającego zimowego zmierzchu Rosjanie rozpoczęli spieszny odwrot. Przez cały następny dzień 17 lutego byli ścigani przez Francuzów którzy doszli do Troszyna i Kleczkowa.

Choć zwycięstwo francuskie było pełne trudno jednoznacznie ocenić straty obu walczących sił. Cytowany *Biuletyn* Wielkiej Armii zdecydowanie je zaniża. Francuzi zdobyli 7 dział, 3 sztandary, z szeregów korpusu Essena ubyło do 2000 ludzi. Francuskie były zbliżone.

Zwycięstwo zabezpieczyło francuskie linie komunikacyjne jednak nie

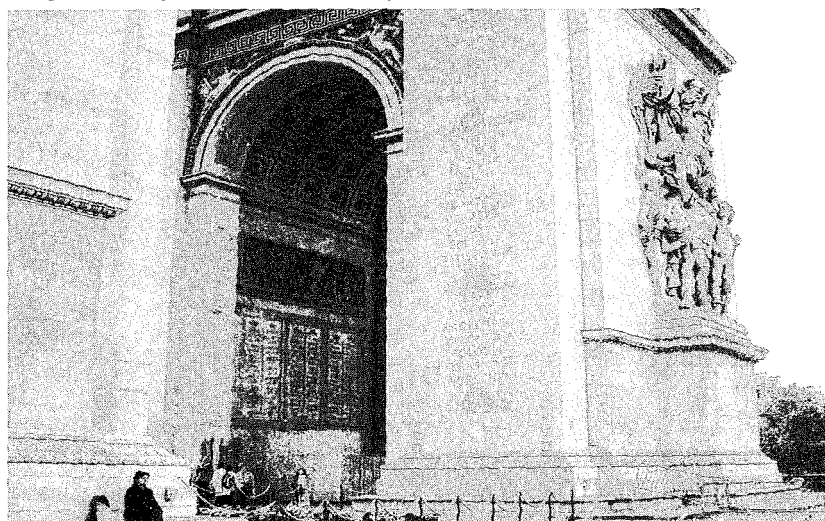
34 S. Herbst, op.cit., s.383; W. Kubeł, op.cit., s.23

35 21 plp – płk Duhamel (śmiertelnie ranny w boju); 28 plk – płk Praske; 1 i 2 pułk grenadierów – razem ok. 5400 ludzi.

36 Grenadierzy gen. Ruffina bronili się w okolicach kościoła i cmentarza. Podobnie będzie bił się jeden batalion 4 ppł w 1831 roku

na długo. Francuzi wycofali się za Orzyc ograniczając się do obserwacji Omulwi i dolnej Narwi. Zniszczono też most w Ostrołęce zabezpieczając jedynie środki przeprawowe. Najtrafniej bitwę pod Ostrołęką podsumował Stanisław Herbst „Napoleon był niezadowolony z Savary’ego, który nie podołał trudnościom samodzielnego dowodzenia operacyjnego. Mając pod Brokiem w początkach lutego ok. 15.000 ludzi, nie zlikwidował radykalnie zagrożenia, poniósł tu straty, a znużywszy wojsko marszami i kontrmarszami nie osłonił linii komunikacyjnych głównych sił francuskich w szczególnie trudnej sytuacji po Iławce”³⁷.

Większe walki w okolicach Ostrołęki w 1807 roku będą miały miejsce w maju i czerwcu. Ale to już inna historia

37 S. Herbst, *op.cit.*, s.384.